

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΑ 2016

A1. Με ανάλογο τρόπο και οι οικοδόμοι και όλοι οι άλλοι (τεχνίτες). Δηλαδή χτίζοντας με καλό τρόπο σπίτια θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, όμως, χτίζοντας με κακό τρόπο, (θα γίνουν) κακοί. Γιατί, αν δεν ήταν έτσι τα πράγματα, καθόλου δεν θα χρειαζόταν ο δάσκαλος, αλλά όλοι θα ήταν καλοί ή κακοί από τη γέννησή τους. Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές·

δηλαδή κάνοντας όσα συμβαίνουν στις συναλλαγές μας με τους άλλους ανθρώπους γινόμαστε άλλοι δίκαιοι και άλλοι άδικοι, κάνοντας όμως όσα έχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και συνηθίζοντας να αισθανόμαστε φόβο ή θάρρος, άλλοι γινόμαστε ανδρείοι και άλλοι δειλοί. Το ίδιο συμβαίνει και με όσα έχουν σχέση με τις επιθυμίες και με την οργή (μας)· άλλοι δηλαδή γίνονται σώφρονες και πράοι, ενώ άλλοι ακόλαστοι και οργίλοι, άλλοι με το να συμπεριφέρονται σ' αυτά με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο και άλλοι με εκείνο τον τρόπο. Και με έναν λόγο λοιπόν από την επανάληψη όμοιων ενεργειών διαμορφώνονται τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Γι' αυτό πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας· γιατί σύμφωνα με τις διαφορές αυτών διαμορφώνονται και τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας.

B1.

φαύλης: σχόλιο βιβλίου (ενότητα 3η): «πολιτεία πολιτείας αγαθή φαύλης»

+ σχολιασμός της σειράς των λέξεων στη φράση: Εντύπωση μας προκαλεί η σειρά των λέξεων στη φράση αυτή. Η κανονική σειρά θα ήταν: «διαφέρει τούτω πολιτεία αγαθή πολιτείας φαύλης». Η ανωμαλία αυτή ίσως να οφείλεται και πάλι στο γεγονός ότι τα κείμενα του Αριστοτέλη αποτελούν προσωπικές σημειώσεις, που λειτουργούσαν βοηθητικά στο έργο της διδασκαλίας. Είναι, λοιπόν, εύλογο να εντοπίζουμε κάποια χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου.

+ η λέξη «φαύλης» (που κανονικά «φαῦλος» σημαίνει κακός, ευτελής, ασήμαντος) χρησιμοποιείται εδώ με διαφορετική σημασία, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις αντιλήψεις του φιλοσόφου. Η αναφορά αυτή στη διάκριση των πολιτευμάτων φαίνεται, με την πρώτη ματιά, να μη σχετίζεται με το θέμα του κειμένου και να αποτελεί μια παρέκβαση. Κάτι τέτοιο, όμως, δεν ισχύει, καθώς στόχος του φιλοσόφου είναι να συνδέσει την αξία των πολιτευμάτων με την αρετή των πολιτών. Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης δεν πιστεύει ότι υπάρχουν κακά πολιτεύματα, αφού πρωταρχικός στόχος όλων των νομοθετών, και άρα και των πολιτευμάτων μέσα στα οποία δρουν, είναι να κάνουν τους πολίτες ενάρετους ασκώντας τους στην ηθική αρετή, προκειμένου να φτάσουν στον ύψιστο στόχο, την ευδαιμονία. Το κριτήριο διάκρισης των πολιτευμάτων σε καλά και λιγότερο καλά αφορά τον βαθμό επιτυχίας του έργου των νομοθετών: όσο δηλαδή πιο κοντά στον στόχο τους φτάνουν, να οδηγήσουν τους πολίτες στην ηθική αρετή, και άρα στην ευδαιμονία, τόσο πιο καλό θεωρείται και το πολίτευμα. Κύριο έργο των νομοθετών είναι να κάνουν, με τους νόμους, τους πολίτες ηθικούς, ενάρετους, να τους σταθεροποιήσουν στον δρόμο της αρετής για να είναι και η πολιτεία αγαθή.

γίνεται και φθείρεται: σχόλιο βιβλίου (ενότητα 3η): «γίνεται... φθείρεται»

+ σχολιασμός της χρήσης των εννοιών στο επιχειρήμα του Αριστοτέλη που ακολουθεί, σχετικά με το πώς αποκτά κανείς τόσο τις αρετές όσο και τις τέχνες: τη σημασία της καλής («εὖ») και της κακής («κακῶς») άσκησης στην ποιότητα της αποκτημένης επίκτητης ιδιότητας. Δεν αρκεί, λοιπόν, απλώς να εξασκούμαστε σε μια οποιαδήποτε πράξη, αλλά να εξασκούμαστε σε καλές και σωστές πράξεις. Αυτό το βλέπουμε και στις τέχνες, αλλά και στις ηθικές αρετές. Έτσι για συγκεκριμένους λόγους και με την κατάλληλη άσκηση οι άνθρωποι κατακτούν την αρετή και ακριβώς για τους αντίθετους λόγους και με την ακατάλληλη άσκηση η αρετή εκφυλίζεται.

«ἔξις»: Στην ενότητα αυτή εμφανίζεται μια νέα έννοια, η «ἔξις». Η λέξη αυτή ετυμολογικά παράγεται από το θέμα του μέλλοντα του ρήματος «ἔχω» και συγκεκριμένα από το σχ- < heχ- < έχ + την παραγωγική κατάληξη -σις, η οποία δηλώνει ενέργεια. Αρχική σημασία της λέξης είναι το να κατέχει κανείς συνέχεια κάτι που έχει αποκτήσει. Για τον Αριστοτέλη η λέξη απέκτησε ηθικό περιεχόμενο: είναι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, που

αποκτιούνται με την επίμονη άσκηση και την επανάληψη συγκεκριμένων ενεργειών. Οι «έξεις» είναι ένα από τα «γινόμενα ἐν τῇ ψυχῇ». Τα μόνιμα αυτά στοιχεία αποκτιούνται με την επανάληψη μιας πράξης, που συνιστά την «ἐξίν». Ακριβώς ότι η «έξις» απορρέει από εθισμό και δεν είναι κάτι ἐμφυτο φαίνεται και από τη χρήση του ρήματος «γίνονται», το οποίο δείχνει ότι η «έξις» προκύπτει μέσα από μία διαδικασία, από ένα βαθμιαίο τρόπο διαμόρφωσης της και κατάκτησής της από τον άνθρωπο. Σήμερα η λέξη έχει αποκτήσει ψυχολογικό περιεχόμενο και είναι η συνήθεια ως αποτέλεσμα επανάληψης, μάθησης ή συνεχούς επίδρασης του ίδιου παράγοντα.

B2. Ο Σταγειρίτης παρουσιάζει εδώ έναν επαγωγικό συλλογισμό, προκειμένου να αποδείξει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι διαχειρίζονται τα πεδία εκδήλωσης της συμπεριφοράς τους είναι καθοριστικός για την ηθική ποιότητά τους. Χρησιμοποιεί μάλιστα τρία αντιθετικά ζεύγη παραδειγμάτων για να καταστεί σαφής:

Όπως και στις τέχνες, έτσι και στις αρετές η απόκτησή τους γίνεται με τον εθισμό και η ποιότητά τους εξαρτάται από την ποιότητα του εθισμού που προηγήθηκε. Τα παραδείγματα αναφέρονται σε αρετές που συνδέονται με τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι 1. συναλλάσσονται μεταξύ τους (κοινωνικές σχέσεις), 2. αντιμετωπίζουν τις δύσκολες καταστάσεις της ζωής τους και 3. διαχειρίζονται τις επιθυμίες τους. Επίσης, παρατηρούμε ότι ο φιλόσοφος διακρίνει δύο αντίθετους τρόπους συμπεριφοράς: ο ένας οδηγεί στην κατάκτηση των ηθικών αρετών, ενώ ο άλλος όχι.

Ειδικότερα, το πρώτο παράδειγμα «πράττοντες γὰρ τὰ ἐν τοῖς συναλλάγμασι τοῖς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γινόμεθα οἱ μὲν δίκαιοι οἱ δὲ ἄδικοι» αναφέρεται στις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων. Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να συναλλάσσονται, αυτός καθορίζει και την ποιότητα του χαρακτήρα τους ως προς αυτό. Αν μαθαίνουν να είναι δίκαιοι στις συναλλαγές τους, γίνονται δίκαιοι, αν όχι, άδικοι. Η διαμόρφωση του ήθους γίνεται υπόθεση του ίδιου του ανθρώπου, ο οποίος και έχει την ευθύνη των πράξεων του.

Με το δεύτερο παράδειγμα «πράττοντες δὲ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς καὶ ἐπιθυμομένοι φοβεῖσθαι ἢ θαρρεῖν οἱ μὲν ἀνδρείοι οἱ δὲ δειλοὶ» ο Αριστοτέλης δείχνει ότι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν τις δύσκολες και αντίζοες καταστάσεις στη ζωή τους, διαμορφώνει τη στάση και τη συμπεριφορά τους. Έτσι αν μαθαίνουν να αντιμετωπίζουν ψύχραιμα και με σθένος τις δυσκολίες χωρίς να αγνοούν τους κινδύνους, γίνονται ανδρείοι, αν όχι, δειλοί.

Τέλος, το τρίτο παράδειγμα παραπέμπει στις επιθυμίες και στα ανθρώπινα πάθη. «Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται, οἱ δ' ἀκόλαστοι καὶ ὀργίλοι, οἱ μὲν ἐκ τοῦ οὐτως ἐν αὐτοῖς ἀναστρέφεσθαι, οἱ δὲ ἐκ τοῦ οὐτως.» Με αυτό ο Αριστοτέλης εξηγεί ότι ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι τον ίδιο τον εαυτό τους και μάλιστα τις επιθυμίες και τις ορμές τους, καθορίζει τον χαρακτήρα τους. Αν μαθαίνουν να τιθασεύουν και να εκλογικεύουν τις επιθυμίες και τις ορμές τους, γίνονται συνετοί και πρᾶοι, αν όχι, ασύδοτοι και οξύθυμοι. Συνεπώς, ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι διαχειρίζονται τα τρία αυτά πεδία εκδήλωσης της συμπεριφοράς τους είναι καθοριστικός για την ηθική ποιότητά τους.

Συνοπτικά τα παραδείγματα μπορούν να παρουσιαστούν με τον ακόλουθο πίνακα:

τομείς συμπεριφοράς	μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα
συναναστροφή με άλλους ανθρώπους	δίκαιοι ≠ άδικοι
όσα προξενούν φόβο	ανδρείοι ≠ δειλοί
επιθυμίες	σώφρονες ≠ ακόλαστοι
όσα προξενούν οργή	πρᾶοι ≠ οργίλοι

B3. Ερώτηση εισαγωγής: (από την εισαγωγή του Αριστοτέλη)

Απάντηση: «Ένας τέτοιος λόγιος τον οποίο είχε την τύχη... η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα.»

B4. γηγενής: γινόμενον, γίνεται, γίνονται, ἐγίνοντο, γινόμεθα

ἔσθλος: ἔσονται

μισαλλοδοξία: συναλλάγμασι

δέος: δεινοῖς

στρεβλός: ἀναστρέφεσθαι

Γ1 Έχω τη γνώμη, είπα εγώ, ότι αναφέρεις αρκετή απόδειξη, ότι δεν είναι αυτή η τέχνη των λογοποιών, την οποία αν κατακτήσει κανείς θα ήταν ευτυχισμένος. Αν και εγώ νόμιζα ότι κάπου εδώ θα παρουσιαζόταν η επιστήμη, την οποία τόση ώρα αναζητούμε. Γιατί πράγματι οι άνθρωποι αυτοί που γράφουν λόγους, όταν συναναστρέφομαι μ' αυτούς, μου φαίνονται, Κλεινία, ότι είναι υπέρσοφοι, και η τέχνη τους (μου φαίνεται ότι είναι) εξαιρετική και μεγάλη. Και δεν είναι καθόλου παράξενο αυτό. Γιατί είναι μέρος της τέχνης εκείνων που γοητεύαν, ελάχιστα κατώτερης από εκείνη των μάγων. Γιατί η τέχνη των μεν γοητεύει φίδια, αράχνες, σκορπιούς και άλλα ζώα καθώς και τις αρρώστιες, ενώ αυτή (η τέχνη των λογοποιών) γοητεύει και πείθει δικαστές, μέλη της εκκλησίας του Δήμου και άλλα πλήθη.

Γ2. ἔφην ἃ φάτε

κτησάμενος ἃ ἐκτῶ

τις ἃ τινῶν

εὐδαίμων ἃ ὃ εὐδαιμον

ῥῆμην ἃ ῥήθη

φανήσεσθαι ἃ πεφάνθω

πάλαι ἃ παλαιότερον

κήλησις ἃ ὃ κήλησι

τυγχάνει ἃ τύχοιεν

οὔσα ἃ ταῖς ἐσομέναις

Γ3.α μοι : δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στο ρήμα «δοκεῖς»

εὐδαίμων: κατηγορούμενο στην αντωνυμία «τις» από το συνδετικό ρήμα «ἄν εἶη»

ῆν: αντικείμενο του ρήματος «ζητοῦμεν»

ἐκείνης: ετερόπλωτος προσδιορισμός, γενική συγκριτική στο «ὑποδεεστέρα»

οὔσα: κατηγορηματική μετοχή εξαρτώμενη από το ρήμα «τυγχάνει», συνημμένη/ αναφέρεται στο υποκείμενο του ρήματος «ἡ δέ»

Γ3.β κτησάμενος ἃ επιρρηματική υποθετική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος «τις»

ΥΠΟΘΕΣΗ ΑΠΟΔΟΣΗ

εἰ+ κτήσαιτο ἄν εἶη

Γιατί με απόδοση δυνητική ἐγκλιση και συγκεκριμένα δυνητική ευκτική «ἄν εἶη» σχηματίζεται ο υποθετικός λόγος της απλής σκέψης του λέγοντος.